

General-major u penziji

LADO AMBROŽIĆ

Operacija u Žumberku radi vezivanja neprijateljskih snaga u toku četvrte neprijateljske ofanzive

U ovom radu se razmatra operacija koju su vodile dve hrvatske i tri slovenačke brigade u Žumberku radi vezivanja neprijateljskih snaga na tom prostoru u toku tzv. četvrte neprijateljske ofanzive. Operacija je imala dva dela. U prvom delu učestvovala su 13. proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada »Rade Končar« i 4. hrvatska narodnooslobodilačka brigada 8. divizije NOVJ — do dolaska tri slovenačke brigade. U drugom delu operacije učestvovalo je svih pet brigada čija je dejstva objedinjavao Zajednički operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada. Operacija je bila značajna zbog širine izvedenih dejstava i jačine angažovanih snaga, a posebno jer je bila usklađena sa operacijama divizija i korpusa NOVJ pod komandom Vrhovnog štaba na glavnim bojištima.

I

Pod Žumberkom se podrazumeva područje Hrvatske između pruga: Karlovac—Zagreb i Karlovac—Metlika, koje se naslanja na planinsko zaleđe Gorjance. Krajem 1942. godine područje Žumberka bilo je važno bojište, jer je 13. brigada u borbenim dejstvima stizala pred Zagreb, ugrožavala Karlovac i oslobodila veliki deo Žumberka.

Štab 1. hrvatskog korpusa dobro je shvatio važnost slobodne teritorije na području Žumberka i mogućnost razvijanja daljih akcija. Zato je, već sredinom decembra 1942, odlučio da na to područje po-

šalje i 4. brigadu 8. divizije, koja je u Žumberak stigla 30. decembra 1942. godine. Za rukovođenje dejstvima u Žumberku istog dana je formiran Zajednički operativni štab obe brigade. Štab je odlučio da se prvo likvidira ustaška postaja u Krašiću. U teškoj dvodnevnoj borbi, koja je počela 1. januara 1943. godine, postaja je bila potpuno uništena, ubijene su 192 ustaše, a oko 180 je ranjeno. Ovim uspehom dveju hrvatskih brigada povećana je oslobođena teritorija, znatno ugroženo zaleđe Karlovca, a posebno sigurnost pruge Zagreb—Karlovac.¹

S obzirom na takve okolnosti, operativni štab 4. i 13. brigade odlučio je da dejstva brigada usmeri na pruge: Zagreb—Karlovac i Karlovac—Metlika. Brigade su 8. januara 1943. porušile deo pruge Zagreb—Karlovac u rejonu sela D. Desine, a zatim izvele veću diverziju kod sela Horvati. Dva bataljona tih brigada (po jedan iz svake) izvršila su napad iz pokreta na Samobor, ali su postigli delimičan uspeh, jer su se u tom mestu pojavili Nemci. Već tada je bila zapažena koncentracija nemačkih jedinica u nekim mestima Žumberka i duž pruge Zagreb—Karlovac. Na osnovu toga, komande 4. i 13. brigade očekivale su ofanzivu nemačkih jedinica na području Žumberka. Sve do 20. januara 1943. godine, brigade su bile u stalnom borbenom dodiru sa neprijateljem i rušile komunikacije.

Na području tzv. Ljubljanske pokrajine (Dolenjsko, Notranjsko, Ljubljana) Italijani su u drugoj polovini 1942. godine (od 16. jula do 4. novembra) izveli veliku ofanzivu koja se završila potpunim neuspehom. U toku te ofanzive Narodnooslobodilačka vojska u Sloveniji znatno je ojačala. Formirane su četiri brigade: 1. slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada »Tone Tomšič«, 2. slovenačka narodnooslobodilačka udarna brigada »Matija Gubec«, 3. slovenačka narodnooslobodilačka brigada »Ivan Cankar« i 4. slovenačka narodnooslobodilačka brigada »Ljubo Šercer«.² Posle ofanzive partizanske jedinice su prešle u ofanzivna dejstva širih razmera. Po planu Glavnog štaba NOV i PO Slovenije, slovenačke brigade »Tone Tomšič«, »Matija Gubec« i »Ivan Cankar« imale su zadatak da prvo u Mirenskoj dolini unište železničku prugu i belogardejske i italijanske postaje, a zatim da usmere dejstva prema Ljubljani, da bi na području između demarkacione nemačko-italijanske linije i dolenjske pruge uništile belogardejske postaje. Dejstva su uspešno izvođena. Uništene su

¹ Vidi, general-major Rade Bulat: *O borbama na Žumberku u toku četvrte neprijateljske ofanzive*, Vojnoistorijski glasnik, br. 4/1955, str. 1.

² Slovenačke brigade »Matija Gubec«, »Ivan Cankar« i »Ljubo Šercer«, brojne oznake dobile su decembra 1942. godine.

pruge na Dobu, Primskom, Dolenji Vasi i Temnici, porušena pruga između Trebnja i Bistrice i napadnute još neke italijansko-belogardejske postaje. Noću 17. januara 1943. godine, operativna grupa (sastava tri brigade) je prodrla na 25 km do Ljubljane i napala jako utvrđenu belogardejsku postaju Polica, ali napad nije uspeo. Kada su vršene pripreme za ponovni napad, došlo je naređenje Glavnog štaba NOV i PO Slovenije za upućivanje tih jedinica na područje Hrvatske. Tako je prekinuta jedna od velikih operacija koja je pripremana u Sloveniji. Operativna grupa brigada je 18. januara 1943. godine započela pokret u Hrvatsku.

II

Podaci o prikupljanju neprijateljskih snaga na periferiji centralne oslobođene teritorije, kojima je raspolagao Vrhovni štab NOVJ, ukazivali su na skori početak velike nemačko-italijansko-kvislinške ofanzive. Glavni štab Hrvatske je, na osnovu podataka o prikupljanju neprijateljskih snaga na perifernom području Žumberka, 13. januara 1943. obavestio o tome štab 2. operativne zone, a 15. januara ga upozorio o mogućnosti ofanzivnog pohoda neprijateljskih jedinica na Žumberak.

Pokreti neprijateljskih jedinica ka polaznim položajima za ofanzivna dejstva bili su dobro maskirani, tako da je bilo teško ustanoviti neprijateljevu operativnu zamisao. Situacija se unekoliko razjasnila kada je, 16. januara 1943., iz Vrhovnog štaba NOV i POJ došao u Žumberak Ivo Lola Ribar i doneo obaveštenje da se priprema velika neprijateljska ofanziva prema oslobođenoj teritoriji južno od Save.

Tada su u štabu 2. operativne zone Hrvatske, kako piše Rade Bulat, odlučili da predlože Glavnom štabu Slovenije da pošalje tri slovenačke brigade u Žumberak, radi zajedničkih akcija sa dve hrvatske brigade.³ Cilj dejstava zajedničke operativne grupe bio je uništavanje železničke pruge Zagreb—Karlovac. Zanimljivo je da je Glavni štab NOV i PO Slovenije izdao u isto vreme, odnosno 17. januara 1943., naređenje da brigade Dolenjske operativne zone prekinu svoje operacije u pravcu Ljubljane i premeste se u područje Dolenjskih Toplica i Črmošnjice.

³ Rade Bulat: *O borbama u Žumberku*, Vojnoistorijski glasnik br. 4/1955, str. 6.

U rukovodstvu narodnooslobodilačkog pokreta u Sloveniji nisu imali jedinstvene stavove o učešću slovenačkih partizanskih jedinica u operacijama u Žumberku. Glavni štab NOV i PO Slovenije je, u to vreme, bio podeljen na dva dela. Politički komesar Boris Kidrič bio je u sedištu rukovodstva oslobodilačkog pokreta u Dolomitima, dok se komandant Ivan Maček Matija nalazio u komandi Dolenjske operativne zone, ili u njenoj blizini. Baš u vreme kada je povezanost u Glavnom štabu bila najpotrebnija, prekinuta je neprijateljskom ofanzivom u Dolomitima. Tako je svaki deo razdvojenog Glavnog štaba na svoj način tumačio događaje oko neprijateljske ofanzive, pri čemu je komandant Glavnog štaba bio bliže izvoru i borbenim događajima, pa je zbog toga lakše pratio odgovarajuće pripreme. Deo Glavnog štaba u Dolomitima nije bio za sadejstvo dela slovenačkih partizanskih jedinica sa hrvatskim jedinicama, opravdavajući svoj stav time da će slovenački partizani na slovenačkoj teritoriji borbama vezivati neprijatelja i na taj način koristiti partizanskim jedinicama u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.

Ivo Lola Ribar je otišao oko 20. januara 1943. godine iz štaba 2. operativne zone u Sloveniju, da bi se lično dogovorio sa komandantom Glavnog štaba NOV i PO Slovenije o sadejstvu slovenačkih i hrvatskih brigada. Kako se Ivo Lola Ribar sastao najpre sa komandantom Ivanom Mačekom Matijom, on mu je odmah ponudio tri brigade za učešće u operacijama, koje su bile na kratkom odmoru u zoni Ajdovca. Zbog neprijateljske ofanzive u Dolomitima, Ivo Lola Ribar nije se mogao sastati sa političkim komesarom Glavnog štaba Slovenije Borisom Kidričem. Zbog toga se oslonio na komandanta Ivana Mačeka Matiju i sa njim se dogovorio o sadejstvu slovenačkih i hrvatskih brigada u Žumberku. Neuspeli pokušaji Ive Lole Ribara da se sastane sa Kidričem bili su, verovatno, uzrok da se operativna grupa tri slovenačke brigade zadržala 3—4 dana duže na pripremama za marš u Hrvatsku.

Ivo Lola Ribar i Ivan Maček sporazumeli su se i o sastavu operativnog štaba, koji bi komandovao združenom operativnom grupom i još o nekim pitanjima. Tako je bilo obezbeđeno učešće glavnine slovenačkih brigada u operacijama u Žumberku.

U međuvremenu, dok su tekle pripreme za odlazak slovenačkih brigada u Hrvatsku, u Žumberku su se pojavili problemi vojno-političkog značaja, koji su mogli vrlo lako ugroziti realizaciju zamisli o zajedničkoj operaciji slovenačkih i hrvatskih brigada u Žumberku. S tim u vezi, politički komesar 1. hrvatskog korpusa je već 18. januara 1943., pisao političkom komesaru 2. operativne zone Hrvat-

ske i molio ga da objasni borcima 4. brigade da je njihov boravak u Žumberku privremen, da će ih ubrzo zameniti neka nova brigada, kako bi se oni, zatim, vratili u sastav svoje divizije, i da 4. brigada najefikasnije brani svoj Kordun boreći se u Žumberku.⁴ Glavni štab Hrvatske je 20. januara 1943. obavestio štab 2. operative zone o početku ofanzive na Baniji i Kordunu i o neprijateljevoj zamisli te ofanzive — glavni napad u pravcu Slunja, a prema Žumberku demonstrativni napad.⁵ S obzirom na to da je Glavni štab Hrvatske dobio obaveštenje iz sigurnih izvora, postalo je jasno da na Žumberku neće biti ofanzive, već pomoćna, demonstrativna akcija.

Glavni štab Hrvatske je odredio i zadatke jedinicama u Žumberku: da vrše snažan pritisak u pravcu Karlovca, ruše prugu Karlovac—Zagreb, napadaju pojedine postaje i da, pri tom, ispolje drskost, jer je to u tadašnjoj situaciji bilo važno. Sledećeg dana, 21. januara, štab 1. hrvatskog korpusa šalje slično naređenje 4. brigadi. U tom naređenju ima detaljnijih podataka o neprijateljskoj ofanzivi i naglašava se da brigada mora naći odgovarajuće ciljeve za napade na neprijatelja baš u Žumberku, jer će tako najefikasnije pomoći jedinicama koje južno od Karlovca brane slobodnu teritoriju.⁶

Pre nego što su 4. brigada i Štab 2. operative zone primili ove instrukcije, u Žumberku su čuli poziv Glavnog štaba Hrvatske, koji je, 24. januara 1943., preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« naredio da se obe Hrvatske brigade sa Žumberka premeste na Kordun, kako bi napale neprijatelja u leđa, ometale mu povezivanje sa pozadinom i tako otežavale pozadinsko obezbeđenje fronta.⁷ Na osnovu ove vesti, istog dana su se sastali komandanti i štabovi partizanskih jedinica u Žumberku, kako bi analizirali novonastalu situaciju. Sastanak je bio vrlo buran. Komanda 4. brigade i Joco Tarabić, koji je bio načelnik štaba 8. divizije kojoj pripada 4. brigada, odlučno su se zauzimali za odazivanje pozivu »Slobodne Jugoslavije«. To je bilo razumljivo, jer je 4. brigada bila kordunaška, pa bi se na taj način vratila na operativno područje gde bi se drsko suprotstavila neprija-

⁴ Pismo političkog komesara 1. hrvatskog korpusa političkom komesaru 2. operative zone Hrvatske, dana 18. januara 1943, Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, (dalje: Zbornik), tom V, knj. 11, dok. br. 59.

⁵ Naredba Glavnog štaba Hrvatske od 20. januara 1943., Štabu 2. operative zone Hrvatske, Zbornik, tom V, knj. 11, dok. br. 62.

⁶ Naredba Štaba 1. hrvatskog korpusa štabu 4. brigade, 21. januara 1943, Zbornik, tom V, knj. 11, dok. br. 64.

⁷ Zapovest Štaba 13. proleterske brigade »Rade Končar«, 24. januara 1943, Zbornik, tom V, knj. 11, dok. br. 81.

teljevim jedinicama, koje su po Kordunu pljačkale i ubijale stanovništvo. U brigadi je vladalo veliko ogorčenje i odlučno zahtevan povratak u Kordun.

Štab 2. operativne zone i štab 13. brigade zauzeli su stav da treba ostati u Žumberku i nastaviti započete aktivnosti. Izgleda da su prevladali argumenti 4. brigade, jer se iz zapovesti štaba 13. proleterske brigade, od 24. januara 1943., vidi da su obe hrvatske brigade trebale početi pokret na Kordun 25. januara 1943, i preći Kupu noću 26. januara 1943.⁸ Takva odluka bi svakako bila kraj zamišljenom sadejstvu slovenačkih i hrvatskih jedinica u Žumberku.

Tada je došlo pismo i naređenje Glavnog štaba Hrvatske od 20. januara 1943., i štabovi 4. i 13. brigade morali su postupiti u skladu sa naređenjem.

Dilema — Kordun ili Žumberak, za neko vreme je oslabila borbena dejstva jedinica u Žumberku. Bilo je samo manjih prepada i napada na prugu. Uz odluku da se ostane u Žumberku, zajednički štab je izradio planove za pojačanu aktivnost. Tako su brigade s uspehom napale prugu Karlovac—Zagreb i neke neprijateljske garnizone oko nje. Neprijatelj je započeo protivakciju prodorom manjih jedinica u pravcu Krašića i na taj način vezao jedinice brigada za odbrambene borbe.

Italijani su zbog narastanja aktivnosti dve hrvatske brigade u Žumberku, shvatili da su im snage stacionirane u Karlovcu i oko njega nedovoljne za obezbeđenje saobraćaja i postaja. Zato je Viša komanda oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija« dodelila 11. korpusu, koji je imao okupacijske zadatke u Ljubljanskoj pokrajini, i zadatak da zajedno sa vojnim snagama NDH u zoni Karlovca to važno područje Žumberka umiri.

Predviđena akcija na Žumberak odvijala se lagano. Komandant italijanskog 11. korpusa general Gambara je još 27. januara 1943, kada je Slunj bio već tri dana zauzet od 7. SS divizije »Princ Eugen« i kada su se nemačke prethodnice već približavale Bihaću (zauzet je 29. januara 1943), izdao usmena naređenja za razmeštaj jedinica na polaznim položajima za žumbersku operaciju.⁹

General Gambara je zamislio operaciju u Žumberku tako da prvo nametne borbu partizanskim jedinicama koje su se nalazile severno od pruge Jastrebarsko—Karlovac—Metlika i da ih, zatim, na

⁸ Isto.

⁹ Naredba 11. armijskog korpusa od 26. januara, o dislokaciji jedinica za napad na Žumberak, Zbornik, tom V, knj. 11, dok. br. 199.

prostoru između Bukovice (predeo između Vivodine i Krašića) i Jezerina, uništi manevrisanjem četiri kolone koje bi krenule iz Metlike, Ozlja, Draganića i Jastrebarskog.¹⁰ Za izvršenje ove zamisli sastavljena je glavna i najjača zapadna borbena grupa koja je imala sledeći sastav: 1. bataljon 23. i 3. bataljon 24. pešadijskog puka divizije »Isonzo«, zatim 85. legija crnih košulja nepoznatog sastava (najmanje do bataljona), dva odeljenja minobacača iz 2. čete 14. minobacačkog bataljona, dve baterije topova 75/13 iz 6. artiljerijskog puka i odeljenje M.V.A.C. Te snage su činile najmanje tri bataljona sa ukupno 66 oficira, 1510 podoficira i vojnika i 235 tovarnih grla.¹¹ Ovu grupu je sastavio i njome komandovao pukovnik Domenico Orifici, koji je bio komandant 24. puka divizije »Isonzo«. Po njemu je grupa nazvana »Orifici«. Borbena grupa »Orifici« krenula je iz Metlike 29. januara i zanoćila 30. januara 1943. u Vivodini.

III

Ivo Lola Ribar i Ivan Maček Matija krenuli su na Žumberak 26. januara 1943, a sa njima i grupa slovenačkih oficira koji su bili predviđeni za Zajednički operativni štab slovenačkih i hrvatskih brigada u Žumberku. Ovaj štab je već 28. januara formiran u Žumberku (komandant Milovan Šaranović, politički komesar Marko Belinić), pa je bilo vremena da se upozna sa situacijom i pripremi planove za buduća dejstva. Istoga dana (28. januara 1943.) su, pod komandom zamenika komandanta Dolenjske operativne zone, krenule slovenačke brigade i već sledećeg dana bile u selima Kašt, Radovica, Brezovica i Bušinja Vas. Tada je zamenik komandanta Dolenjske operativne zone primio prvo naređenje Zajedničkog operativnog štaba koje je potvrdilo već ranije određeni pravac marša: Vivodina—Krašić. Na ovaj način bila je uspostavljena veza između Zajedničkog štaba i komandanta slovenačkih brigada. Slovenačke brigade kretale su se u takvom rasporedu, da je omogućen brz kontakt između komandanata brigada i komandanta grupe brigada. To je omogućilo brzo dogovaranje komandanata u toku marša. Iako je zemljište bilo brdovito, a putevi išli po uvalama i teško prohodnim zemljištem, marševanje se odvijalo brzo.

¹⁰ Izveštaj štaba 11. armijskog korpusa, od 3. 2. 1943., Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija«, Zbornik, tom VI, knj. 5, dok. br. 134.

¹¹ Lado Ambrožić, *Cankarjeva brigada*, »Partizanska knjiga«, Ljubljana, 1975, str. 89; J. Jarc, *Borbe slovenačko-hrvatskih brigada u Žumberku od 30. 01—1. 02. 1943.*, »Tovariš« br. 10/1948.

Slovenačke brigade bile su iznenađene kada su 30. januara, rano ujutro, saznale da se u Vivodini nalazi jaka grupa italijanskih jedinica. To je bila grupa »Orifici«. U prvom trenutku je komandant grupe slovenačkih brigada odlučio da napadne neprijateljsku grupu. Izdato je i naređenje prema kome bi slovenačke brigade obuhvatnim manevrom uništile protivnika. Tada je stigao izveštaj da se italijanska grupa svija u kolonu i kreće u pravcu Krašića. Napad se morao odložiti i dalji pokret brigada prilagoditi novonastaloj situaciji.

Komandant slovenačkih brigada doneo je sledeću odluku: italijansku grupu »Orifici« pratiće 3. slovenačka NOU brigada »Ivan Cankar«, koja je bila na čelu kolone slovenačkih brigada; 2. slovenačka NOU brigada »Matija Gubec« ubrzaće kretanje putevima severno od pravca Vivodina—Krašić i postaviće se na odgovarajućim položajima, tako da ugrožava neprijateljsku grupu »Orifici« sa severa; 1. slovenačka NOU brigada »Tone Tomšič« (bez 2. bataljona) zatvoriće put Metlika—Vivodina kod sela Drašiče i na taj način obezbediti dalji pokret slovenačkih brigada sa zapadne strane. Uz pismeno obaveštenje Zajedničkom operativnom štabu, predloženo je da hrvatske brigade na odgovarajućem mestu, zapadno od Krašića, zatvore put italijanskoj grupi »Orifici«. Ovim je bila nagoveštena zamisao o okruženju italijanske grupe. Obaveštenje Zajedničkom operativnom štabu odneo je poverljivi kurir, dobar poznavalac ovog terena.

Prvo je na put Vivodina—Krašić otišla 3. slovenačka NOU brigada »Ivan Cankar«. Pratila je italijansku kolonu, koja je bila mnogo brža, jer je celu noć, 30. januara, bila na odmoru. Da se grupa »Orifici« ne bi odvojila od snaga brigade, komanda je formirala prednji odred od 20 najboljih boraca sa teškim mitraljezom. Njegov zadatak je bio da što brže prati kretanje italijanske kolone i da zauzme ključne položaje kod sela Dvorišće, gde se put počinje spuštati u dolinu. Druga slovenačka NOU brigada »Matija Gubec« ubrzala je marš, kako joj je bilo naređeno, i žurila uporedo sa italijanskom kolonom, i zaposela položaje kod sela Galina.

Kolona »Orifici« kretala se ka Krašiću vrlo brzo, ali bezbrižno. U koloni je vladalo veselo raspoloženje, jer nije znala za tri slovenačke brigade koje su joj se pojavile iza leđa. Kolona »Orifici« je pred podne stigla u Dvorišće, gde je dat kratak predah. Zatim se spustila po vijugavom putu niz padinu i nije postavila marševsko osiguranje. Kada je čelo kolone stiglo u dolinu, do potoka Bukovica, nastavilo je pokret kroz klanac uzbrdo. Tada se na njega sručila strahovita vatra jedinica hrvatskih brigada. To je bio znak da je

Zajednički operativni štab pravovremeno primio izveštaj komandanta slovenačkih brigada o pokretu, i preduzeo sve potrebno da dočeka neprijatelja. Italijani su bili iznenađeni i tražili su zaklone na sve strane. Povlačili su se nazad i pokušali utvrditi u Bukovici i na položajima oko sela. Zavladala je neopisiva panika. Tada se pukovnik Orifici setio idealnih položaja kod Dvorišća i na Loviću. Deo njegove kolone okrenuo se i pojurio ka Dvorišću. U zadnjem trenutku su na te položaje pristigli borci prednjeg odreda brigade »Ivan Cankar« i udarili po Italijanima, te ih primorali da se vrate nazad. Ubrzo zatim pristigla je i glavnina brigade i onemogućila povlačenje Italijana u tom pravcu. Brigada »Ivan Cankar« zauzela je izvrsne položaje na Loviću Prekriškom. Pukovnik Orifici je shvatio da je opkoljen.

U takvoj situaciji Orifici je naredio da se jedinice utvrđuju. Zbog slabog terena i kratkog vremena za utvrđivanje, Italijani su se slabo ukopali. Zakloni su bili vrlo plitki. Postavili su topove i minobacače na vatrene položaje i formirali mitraljeska i puškomitraljeska gnezda i očekivali partizanski napad. Glavnina grupe utvrdila se u selu Bukovica, a neke manje grupe u zgradama ili na zemljištu drugih sela.

Zajednički operativni štab shvatio je da u nastaloj situaciji postoji mogućnost da potpuno poraze velike italijanske snage. Zato su brigade odmah napale Italijane, iako je već bio mrak. Borci brigada »Ivan Cankar«, »Matija Gubec« i delovi obe hrvatske brigade (13. proleterska NOU brigada »Rade Končar« i 4. NOU brigada 8. divizije) iz pokreta su napali i likvidirali italijanske pojedinačne postaje u selu Radušće, kod škole u Radinoj Gorici, a zatim su počeli napadati selo Bukovicu. Italijani su se odlučno branili, ali su imali i sreće, jer su slovenačke brigade bile slabo naoružane i imale nedovoljno municije. Partizanske brigade nisu raspolagale teškim oružjem (osim topa sa nekoliko granata), čak ni minobacačima. Tako su Italijani uspeali da žestoke noćne napade grupe brigada uspešno odbiju i održe se do jutra 31. januara u Bukovici.

Obe hrvatske brigade nisu mogle 30. januara, da udare svom snagom po italijanskoj grupi »Orifici«. One su bile angažovane i na istočnom pravcu, gde se pojavila nova italijanska borbena grupa. Ta grupa je u dve kolone krenula iz pravca Jastrebarskog i Draganića prema Krašiću. Severna kolona sastojala se od ojačane čete 1. bataljona 73. pešadijskog puka iz sastava divizije »Lombardija« i imala je u svom sastavu oko 250 do 300 ljudi, a kao ojačanje dve čete tenkovskih plamenobacača, ali bez plamenobacačkih uređaja. Njen zadatak je bio da sa severne strane proдре u Krašić i spreči

izvlačenje hrvatskih brigada u pravcu severa. Druga kolona istočne grupe sastojala se od 105. bataljona crnih košulja i 2. bataljona 51. pešadijskog puka divizije »Lombardija«, a imala je zadatak da nastupa duž puta Draganić—Krašić i u sadejstvu sa severnom grupom okruži hrvatske brigade na prostoru istočno od Krašića. Posle celodnevne borbe, 13. proleterska brigada je sa dva bataljona izvršila postepeno povlačenje i do kraja dana prešla u odsudnu odbranu zapadno od mesta Bresarić. Italijani su postigli određen uspeh i hteli to veće da deblokiraju opkoljenu grupu »Orifici«, za koju su znali da se nalazi u teškom položaju. Ali, njihove namere onemogućila je 13. proleterska NOU brigada »Rade Končar«.

Uveče, 30. januara 1943., na bojištu između Krašića i Bukovice slovenačke brigade i delovi 4. brigade okružile su italijansku grupu »Orifici« u Bukovici i uložile velike napore da je likvidiraju. Italijanska istočna grupa ulagala je napore da deblokira svoje snage okružene u Bukovici. Planirana operacija italijanske vojske pretrpela je izmene i prerasla u akciju za spašavanje opkoljene borbene grupe »Orifici«.

Tridesetprvog januara obe strane su planirale nastavljanje operacije. Zajednički operativni štab je brigadama postavio zadatak da likvidiraju grupu »Orifici« i da onemoguće istočnoj italijanskoj grupi prodor u Bukovicu. U duhu dobijenog naređenja odvijala se dalja borba između Krašića i Bukovice.

Brigade »Matija Gubec«, »Ivan Cankar« i 4. hrvatska brigada, uzalud su ceo dan pokušavale da slome otpor Italijana u Bukovici. Italijani su angažovali jaku avijaciju koja je ceo dan bombardovala partizanske položaje. Brigada »Ivan Cankar« napadala je s juga, ali su Italijani odgovarali snažnom artiljerijskom i minobacačkom vatrom. I uveče je propao napad brigade »Matija Gubec« i dela 4. brigade u Bukovici. Bobrena grupa »Orifici« je 31. januara uspešno odbila napade i održala se u Bukovici. Na istočnom odseku bojišta italijanski vojnici su ipak zauzeli Krašić, ali 13. proleterska i delovi 4. brigade uspostavili su dobro organizovanu liniju odbrane, tako da su branili pristup ka Bukovici, a ujedno i pravac iz Ozlja.

Noću, 1. februara 1943., 1. i 3. bataljon brigade »Matija Gubec« i 2. bataljon 4. brigade nastavili su pokušaje za likvidiranje grupe »Orifici«. Napad je bio dobro organizovan i akcije su koordinirane, ali su se Italijani i ovog puta odbranili.

Kada je komandant italijanskog 11. korpusa, 30. januara, saznao za okruženje borbene grupe »Orifici«, hitno je tražio rešenje

za okruženu grupu u Bukovici. Naredio je komandantu istočne italijanske grupe da pokuša spasti opkoljene iz svog pravca i prikupio je u Sloveniji još dodatne snage. Prvo je naredio komandantu 23. pešadijskog puka »Como« (iz sastava divizije »Isonzo«), potpukovniku Đorđu Lodiju, da krene sa svim svojim raspoloživim snagama iz Črnomelja u Ozalj i tamo sastavi borbenu grupu za spašavanje okružene grupe.¹² Komandant 23. pešadijskog puka »Como« formirao je borbenu grupu, koja je posle teških sudara sa hrvatskim brigadama prodrla do severnih padina Pavlovog brda. Sa te strane ugrozila je levo krilo odbrane hrvatskih brigada i približila se Bukovici. Najveća prepreka za njeno dalje napredovanje bili su položaji utvrđene brigade »Ivan Cankar« na Loviću i Prikriškom.

General Gambaro preduzeo je još jednu meru. Komandu nad svim jedinicama koje su se borile između Bukovice i Krašića poverio je generalu Gvidu Čerutiju (Guido Cerutti), komandantu pešadijske divizije »Isonzo«. Zajednički operativni štab je, 31. januara, povukao 1. slovenačku NOU brigadu »Tone Tomšič« sa položaja između Metlike i Vivodine. Prve sudare, brigada je imala sa jedinicama levog krila Lodijeve borbene grupe na području Gornjeg i Donjeg Lovića i kod sela Gornika.

Nastupio je odlučni dan, 1. februar 1943. godine. Hrvatske brigade su zadržavale italijanske snage, tako da sa istočne strane nisu mogle prodrati u Bukovicu. Grupa »Orifici« bila je u teškom položaju. Pritisak na njene položaje bio je sve jači. Mnogo municije su već utrošili. Bili su umorni, neispavani i demoralisani. Lović Prekriški je čvrsto držala u rukama brigada »Ivan Cankar«. Bojištu se približavala brigada »Tone Tomšič«. U takvoj situaciji Čeruti je ocenio da Lodijeva borbena grupa ima najveće mogućnosti na uspeh. Zato joj je naredio da delom svojih snaga počne prodirati prema Bukovici i to po vrlo neugodnom terenu oko reke Bukovice, uzbrdo. Manji odred borbene grupe potpukovnika Lodija je po veoma pošumljenom besputnom terenu došao u kontakt sa grupom »Orifici«. Ali, to nije bilo dovoljno da bi se opkoljena italijanska formacija mogla izvući. Opasnost je pretila iz Lovića Prekriškog, gde je bila brigada »Ivan Cankar«. Lodi je podelio svoju borbenu grupu u dva dela, sa zadatkom da zauzme Lović Prekriški sa kotom 476, zajedno sa crkvicom Sv. Duh i na taj način uništi najjaču tačku okružavajućeg obruča partizana — što bi omogućilo izvlačenje opkoljene grupe »Orifici« iz Bukovice.

¹² J. Jarc, *Borbe slovenačko-hrvatskih brigada u Žumberku od 30—01. do 01. 02. 1943.* »Tovariš«, br. 10/1948.

Na padinama Lović Prekriškog rasplamsala se teška borba. Lo-dijeva borbeni grupa zauzela je Lović Prekriški, opljačkala i zapalila selo, ali kota 476 i položaji oko Sv. Duha su ostali čvrsto u rukama brigade »Ivan Cankar«. Pred mrak, nekim manjim jedinicama italijanske istočne grupe uspjelo je da uspostave vatreni sistem sa okruženim jedinicama, koje su se potom počele izvlačiti iz Bukovice kroz selo Kučer. Konačno, 2. februara 1943., posle teških borbi protiv hrvatskih brigada i brigade »Matija Gubec«, opkoljene italijanske jedinice uspele su da napuste bojište i povuku se preko Draganića u Karlovac. General Čeruti je 2. februara 1943. završio operaciju, koja je za Italijane bila porazna.

U borbi između Bukovice i Krašića učestvovalo je sedam italijanskih bataljona — pet do šest bataljona bilo je iz sastava 11. armijskog korpusa. U operaciji na Žumberku Italijani su imali velike gubitke, što je oslabilo borbeni sposobnost italijanske vojske angažovane u Žumberku. Prema nekim procenama, njihovi gubici iznosili su od 500 do 600 ljudi. Broj bataljona koje je na Žumberak poslao 11. armijski korpus, bio je celokupan rezervni potencijal koji je na početku 1943. godine mogao uputiti na bojište 11. armijskog korpusa.

Italijanska vojska je posle borbe otišla u svoje garnizone, iako nije ispunila svoje osnovne zadatke. U Žumberku su jedinice NOV i POJ, ojačane sa tri slovenačke brigade pa je operativna grupa od pet brigada, na tom području još više ugrožavala neprijateljske komunikacije i postaje.

Posle ovog uspeha grupe brigada, pred Zajednički operativni štab postavilo se pitanje kako najefikasnije nastaviti operaciju radi vezivanja neprijateljskih snaga u Žumberku. Mogućnosti je bilo više. Moguće je bilo odabrati drugo bojište, na primer u pravcu Ogulina i sl. Zajednički operativni štab odlučio je da se u duhu prvobitne koncepcije o operaciji koja je trebalo da veže neprijateljske snage, nastavi sa napadima na objekte na prugama: Karlovac—Zagreb i Karlovac—Metlika. On je ocenio da su to najosetljiviji vojni objekti u pozadini nemačkih i italijanskih snaga, koje su izvodile operacije u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi.

Posle 3. februara 1943., grupa slovenačkih i hrvatskih brigada izvela je više značajnih akcija na pruzi Zagreb—Karlovac. Prva od tih akcija bio je napad na postaje u Klinča selu i Zdenčini, radi njihovog likvidiranja. Akciju su 4/5. februara izvele 4. hrvatska brigada i slovenačke brigade »Matija Gubec« i »Ivan Cankar«. Napad je delimično uspeo, jer postaje nisu zauzete u potpunosti, a pruga

je ostala neoštećena. Sledeća akcija, koja je bila dobro pripremljena, bila je usmerena na postaju u Draganiću. Učestvovalo je svih pet brigada. Akcija je počela 9. februara 1943. uveče i posle dvodnevne borbe postigla izvesne uspehe. Zauzete su neke postaje oko Draganića i utvrđeni položaji u samom mestu. Podaci o gubicima najslikovitije govore o postignutom uspehu: neprijatelj je imao 16 mrtvih, 12 ranjenih i 154 zarobljena. Od oružja brigade su zaplenile: 11 puškomitraljeza, jedan minobacač, pet automata, 120 pušaka, poljsku bolnicu, 12 konja i dosta vojne opreme. Gubici operativne grupe brigada bili su 13 mrtvih i 32 ranjena.¹³

Sledeću akciju izveo je kombinovani odred sastavljen od bataljona tri brigade. U toku noći, 14. februara 1943., odred je porušio prugu dužine 500 metara između stanica Domagovići i Lazine i uništio voz sa dve lokomotive. Poginulo je 50 italijanskih vojnika, tri oficira i dva ustaška funkcionera, zarobljena su 23 italijanska vojnika i 15 domobrana. Materijalni plen je bio vrlo veliki.

To je bila poslednja akcija združenih slovenačkih i hrvatskih brigada. Zanimljivo je da su brigade u toku napada na vozove i prugu uvek nailazile na italijanske vojnike, ustaše i domobrane, a ne na Nemce. To je značilo da su Nemci malo koristili prugu Karlovac—Zagreb za potrebe svojih jedinica, koje su dejstvovala na pravcu Karlovac—Bihać i dalje.

U borbama u Žumberku, od 29. januara do 15. februara 1943., neprijatelj (pretežno Italijani) je imao velike gubitke. Njegovi gubici u ljudstvu su bili oko 770 mrtvih, ranjenih, zarobljenih i nestalih.

Gubici slovenačkih i hrvatskih brigada bili su 37 mrtvih i 103 ranjena borca. Borci ovih brigada zaplenili su dva teška minobacača, pet lakih minobacača, sedam teških mitraljeza, 20 puškomitraljeza, šest automata i 281 pušku.

Kada je, 15. februara 1943., Zajednički operativni štab ocenio stanje na području Žumberka, ustanovio je da se na slovenačkoj teritoriji od 26. januara 1943. ne nalazi glavnina slovenačkih jedinica i zaključio da je u nastaloj situaciji najcelishodnije da se tri slovenačke brigade vrate u Sloveniju i nastave svoje, privremeno prekinute protivofanzivne akcije. Dogovoreno je da će na putu za Dolenjsku slovenačke brigade pratiti 13. brigada. Četvrta brigada je 15. februara 1943. napustila Žumberak i, po zahtevu Glavnog štaba Hrvatske, prešla na Kordun.

¹³ Lado Ambrožič, *Partizanska protivofanziva u Sloveniji*, VIZ, Beograd, 1968, str. 147.

Širina, intenzitet i uspeh dejstava slovenačkih i hrvatskih brigada u toku njihovog delovanja na području Žumberka u pojedinim periodima bili su različiti. U prvom periodu, od 1. do 20. januara 1943. godine, 4. i 13. hrvatska brigada su vanrednim akcijama stvorile nesigurnost kod neprijatelja, posebno za razvoj njegovih borbenih snaga na frontu južno od Karlovca. Zbog toga je neprijateljsko komandovanje bilo prisiljeno da razmišlja o toj opasnosti i da se od nje osigura vojničkim merama koje bi imale zadatak ne samo da neutrališu, već i da hrvatske brigade fizički likvidiraju. Iz toga je i proistekla zamisao neprijatelja o čišćenju Žumberka. Na osnovu toga, može se zaključiti da je delatnost dve hrvatske brigade u tom periodu bila vrlo uspešna.

Nešto manje aktivnosti te brigade su ispoljile u prvim danima neprijateljske ofanzive od 20. do 29. januara 1943. godine. Uzroci su bili u tome što koncepti o nastavljanju akcija na Žumberku u tom periodu još nisu bili izrađeni i jasni. Operativni štab 4. i 13. hrvatske brigade bio je nejedinstven po pitanju — da li da se akcije nastave u Žumberku ili da se prenesu na Kordun. Dogovor o sadejstvu sa slovenačkim brigadama bio je zaboravljen. U međuvremenu, kada su slovenačke brigade bile u pokretu ka Hrvatskoj, Operativni štab te dve brigade raspravljao je o pokretu na Kordun, ne uzimajući u obzir kretanje slovenačkih brigada prema Žumberku. Uzrok oklevanja bio je poziv Glavnog štaba Hrvatske, koji je objavljen preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. To je uticalo da se rukovodstva hrvatskih brigada neodlučno ponašaju. Uprkos svim teškoćama, ipak je Operativni štab hrvatskih brigada učinio sve, pa je očuvao aktivnost i izveo nekoliko dobrih akcija.

Od 29. januara do 2. februara 1943., hrvatske i slovenačke brigade izvodile su najšira i najintenzivnija dejstva na području Žumberka, a to je borba kod sela Bukovica. Sve rezerve italijanskog 11. korpusa bile su u borbi između Bukovice i Krašića i tako onemogućene da se angažuju na drugom prostoru. To je uticalo na italijanske snage na Kordunu, u Lici i Gorskom Kotaru, jer nisu mogle računati na pomoć italijanskog 11. korpusa. I divizija »Lombardija«, koja je bila na levom krilu borbenog rasporeda italijanskih snaga u operacijama u četvrtoj neprijateljskoj ofanzivi, nije se mogla osloniti na pomoć iz sastava 11. korpusa. Poraz italijanskih snaga u Žumberku nije neposredno uticao na operacije italijanskih snaga po pla-

nu »VAJS-1«, ali je, za neko vreme, smanjio mogućnost za povećavanje dinamike borbe na italijanskom frontu.

Treba istaći odlučnost komandanta Glavnog štaba NOV i PO Slovenije pri donošenju odluke o učešću slovenačkih brigada u operacijama u Žumberku. U tom pogledu nije se oklevalo. Tri dana pre početka 4. neprijateljske ofanzive, slovenačke brigade su već napuštale područje blizu Ljubljane i pripremale se za pokret u Hrvatsku. Međutim, zbog neuspelog pokušaja Ive Lole Ribara da se sastane sa Borisom Kidričem i rukovodstvom oslobodilačkog pokreta u Dolomitima, brigade su sa zakašnjenjem krenule u Hrvatsku.

Posle bitke kod Bukovice, u Žumberku je bila takva situacija da je Zajednički operativni štab imao više mogućnosti izbora cilja i objekata daljih dejstava slovenačkih i hrvatskih brigada. Misli se, pre svega, na prugu Karlovac—Zagreb i Karlovac—Metlika, na vrlo važnu »petrolejsku« prugu Karlovac—Ogulin—Rijeka, na bojište Korduna ili na bilo koje bojište u pozadini divizije »Lombardija«. Izbor ciljeva na pruži Karlovac—Zagreb i postaja uz nju, bio je u skladu sa zamisli Glavnog štaba Hrvatske, ali se ubrzo pokazalo da ta pruga nije posebno važna za operativne pokrete neprijateljskih jedinica na frontu.

Može se reći da su napadna dejstva slovenačkih i hrvatskih brigada na prugu Karlovac—Zagreb i postaje uz nju bila efikasna i pobedonosna, ali da opštim interesima ojačanja odbrane glavnine Narodnooslobodilačke vojske južno od Save nisu mnogo pomogla. Razlog je bio u tome što Zajednički operativni štab u Žumberku nije imao na raspolaganju dovoljno elemenata za ocenu stanja na centralnom vojištu, i zbog toga nije ni imao mogućnosti za samoinicijativno određivanje drugačijih ciljeva dejstava slovenačkih i hrvatskih brigada.

Pri analiziranju dejstava operativne grupe hrvatskih i slovenačkih brigada, može se postaviti i pitanje — da li su te brigade iskoristile sve mogućnosti na bojištu i da li su dejstvovala na najbolji način? Pri odgovoru na to pitanje, mora se imati u vidu, pre svega, da je neprijatelj u velikim ofanzivama koje je preduzimao, ostvarivao izuzetno veliku nadmoćnost. Tako, na primer, u velikoj ofanzivi u takozvanoj Ljubljanskoj pokrajini, od 16. jula do 4. novembra 1942., Italijani su ostvarili premoć na bojištu u neverovatno velikom odnosu od 27:1 u svoju korist. Takvu prednost u borbama sa jedinicama NOV i POJ neprijatelj je obezbeđivao, pre svega, zato, da bi postigao potpun uspeh u vremenskom terminu koji je za to bio pred-

viđen. Da li je u takvim uslovima uopšte bilo moguće misliti na siguran uspeh jedinica NOV i POJ? To su pitanja koja su često plašila partizanske komandante i terala ih da, ponekad, perspektive za uspeh traže u odbrambenim borbama.

Razumljivo je da su, u takvim uslovima odnosa snaga, osnovni ciljevi jedinica Narodnooslobodilačke vojske bili umanjivanje neprijateljskih uspeha u ofanzivi, povratak na nekadašnje oslobođene teritorije i ponovno uspostavljanje ranijeg vojnog i političkog stanja. Ukoliko je u tome uspeh jedinica NOV i POJ bio veći, utoliko je i poraz neprijatelja bio teži. Pri tome se težilo da se jedinice što pre ponovo vrate na slobodnu teritoriju, kako bi mogle braniti stanovništvo od terora neprijateljskih jedinica i domaćih izdajničkih formacija i onemogućiti njihov politički uticaj na stanovništvo.

Neprijatelj je, u odnosu na ovakva nastojanja jedinica NOV i POJ, imao vrlo slaba iskustva. Već dotadašnje ofanzivne operacije pokazale su da neprijatelj nije uspevao da se uspešno suprotstavi ovakvom načinu dejstava jedinica NOV i POJ. Evo šta su o tome mislili italijanski komandanti u toku priprema za četvrtu ofanzivu. Pomoćnik načelnika štaba Više komande oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija«, pukovnik Đakomo Zanusi kaže: »Mi i Nemci kretaćemo se (čas brže, čas — i to češće — polako) duž puteva, terajući pred sobom neprijatelja, koji će izmaći na bokovima, koji će nam se pojaviti za leđima, itd. Kada nam je protivnik pobegao kroz gust obruč kao što je ovaj koji opkoljava Kapelu i Gorjance, pod uslovima koji su za nas bili mnogo povoljniji u pogledu terena i vremena, kako možemo očekivati da ćemo ga sada 'uhvatiti u klopku'«. ¹⁴

General-pukovnik Ler je o tome izneo svoje mišljenje u pismu generalu Robotiju, koji je tada već bio komandant Više komande oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija«. Ler kaže da je teritorija koju su nemačke jedinice pretraživale u toku operacije »Vajs-1«, prebrzo napuštena od nemačkih snaga. U vezi s tim, pojavljuje se opasnost da se partizanske snage posle uspešnog izvlačenja ispred neprijatelja, u toku operacije ponovo prikupe na očišćenom području i uspostave prvobitno stanje, te da neće biti uspeha u trajnom smirivanju okupiranih teritorija bez pomoći okupacijskih jedinica. ¹⁵

Težnje boraca 4. narodnooslobodilačke udarne brigade, da se na početku neprijateljske ofanzive vrate na Kordun, nije bila samo pri-

¹⁴ Podsetnik pomoćnika načelnika štaba Više komande oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija« od 6. januara 1943, Zbornik, tom V, knji. 11, dok. br. 129.

¹⁵ Radiogram generala Lera Višoj komandi 2. italijanske armije, od 3. februara 1943, Zbornik, tom V, knji. 12, dok. br. 111.

rođan zahtev za odbranu vlastitih domova, već i intuicija partizanskih boraca i komandanata o taktičkim prednostima koje im nudi povratak na ponovo okupiranu teritoriju. Partizani se pojavljuju opet tamo gde su bili pre ofanzive a uspostavljanje neprijateljske vlasti se otežava ili onemogućava, izbeglice se vraćaju u svoje domove, partizanske jedinice se pojavljuju neprijatelju neposredno iza leđa. Učešće 4. brigade 8. divizije na Žumberku inače je bilo izvanredno korisno i potrebno, ali ne i neophodno.

Kada je završena borba između Bukovice i Krašića za usmeravanje daljih dejstava slovenačkih i hrvatskih brigada, bilo je više mogućnosti. Pokazalo se da pruga Karlovac—Zagreb više nije bila toliko zanimljiva, jer su neprijateljske divizije na frontovima u Kordunu, Baniji i Lici koristile potpuno druge komunikacije za pozadinsko obezbeđenje. Pored toga, neko vreme neprijatelj na prostoru Korduna, Banije i Like nije imao skoro nikakvih rezervi, kojima bi se mogao uspešno suprotstaviti operativnoj grupi od pet brigada, da su one svoja dejstva usmerile u pozadinu italijanskih jedinica koje su izvodile operacije na području Korduna i delu Like. Njihov udar u pozadinu divizije »Lombardija«, na području Korduna, verovatno bi postigao velike taktičke uspehe.

Ova razmišljanja o mogućnostima koje su se nudile grupi slovenačkih i hrvatskih brigada, za usmeravanje njihovih dejstava u toku četvrte neprijateljske ofanzive, samo su jedan od pokušaja obogaćivanja vojne veštine, na osnovu analiza borbenih dejstava jedinica naše Narodnooslobodilačke vojske u ratu i revoluciji.